

Слободан Миладиновић
Факултет организационих наука
Београд

UDK: 316.47.053
Оригиналан научни рад
Примљен: 25. 6. 2008.

ЕТНИЧКА И СОЦИЈАЛНА ДИСТАНЦА ПРЕМА РОМИМА

Роми спадају у ред социјално маргинализованих етничких група које се лако могу класификовати као маргинална или етно-класа. У овом раду су презентирани налази истраживања етничке и социјалне дистанце (2007) према Ромима. Констатује се да Роми спадају у ред етничких група према којима је изражена веома висока социјална и етничка дистанца по свим посматраним друштвеним односима. Констатује се да су њихово генерацијско сиромаштво и начин живота који оно продукује главни узроци овако високе дистанце. Пред друштвом се, дакле, поставља као изузетно важно питање превазилажења околности које одржавају такав њихов положај у друштву. У раду се указује и на нека од могућих решења глобалног друштвеног статуса Рома и правце њихове интеграције у остатак друштва.

Кључне речи: *Роми, етничка дистанца, социјална дистанца, социјална депривација, маргинализација, социјална интеграција*

Роми – маргинална друштвена група

Роми су народ према којима је од вајкада гајено подозрење, вечито су били одбацивани, протеривани, омаловажавани, називани различитим погрдним именима и, наравно, приписиване им многе негативне особине. Због таквог односа према њима вазда су били социјално дискриминисани¹. Морали су да живе у одвојеним насељима која су, не ретко, била привремена и покретна и без елементарних хигијенских и других услова нормалног живота. Многи од њих и данас живе у депривилегованим условима. Ретко користе јавне услуге типа здравства или школства, животни век им је значајно краћи него код остале популације. Готово су потпуно искључени из јавног живота. Чак и оно мало политичке иницијативе која је била покретана из њихових редова није имало ширег одјека у Ромској популацији нити подршке од стране ширег друштва.

Практично се може говорити о томе да Роми, како у Србији тако и у многим другим деловима света у којима чине евидентну националну мањину,

---

¹ О дискриминисаном положају Рома је доста писано. Међу карактеристичне радове на ову тему, богате библиографијом о социјалном положају Рома спада: Божидар Јакшић: „Роми између дискриминације и интеграције”, *Филозофија и друштво XIX-XX_2001-2002*, стр. 333-335.;

чине језгро маргиналне класе². Ова чињеница је током историје одржавала и подстицала развој низа негативних стереотипија које су само подстицале услове за даље успостављање и одржавање социјалне, етничке па чак и расне дистанце према њима. Они, практично, представљају социо-стратификациону категорију чији је друштвени положај вишеструко маргинализован, почев од обухвата сиромаштвом (Роми су обухваћени највећим ризиком од трајног сиромаштва што се посебно одражава на кључне аспекте њиховог живота: незапосленост је око четири пута већа него код осталих), могућности коришћења разних друштвених услуга (здравство, школство и сл.), преко количине друштвене и посебно политичке моћи којом су располагали па све до друштвеног угледа који им је остатак друштва признавао.

У „Стратегији за смањење сиромаштва у Србији“ наводи се да су Роми, у односу на друге групе, по свим показатељима друштвеног положаја (животни стандард, образовање, запошљавање и сл.), најугроженији. Стопа незапослености Рома четири је пута већа него код већинског народа. Када је у питању образовање, подаци на основу пописа становништва из 2002. године показују да је 32% Рома без школе или са мање од 4 разреда основне школе, а да се само 0,3% Рома школује на вишим школама и универзитетима³. Уосталом валидни теренски налази казују да су Роми, у протеклих неколико деценија (а то значи током целокупне претходне историје) константно били на дну лествице по нивоу образовања, социо-професионалном и економском статусу, приступу друштвеној и политичкој моћи.

У поређењу са другим етничким групама они су најсиромашнији и најугроженији. Роми су обухваћени највећим ризиком од трајног сиромаштва што се посебно одражава на кључне аспекте њиховог живота: незапосленост је око четири пута већа него код осталих; образовање – већина Рома нема (готово) никаквог образовања, здравствену заштиту; – њихов очекивани животни век је знатно краћи него код других што указује да њихови животни услови већ, по себи, представљају здравствени ризик; услове становања).

Генерално се може тврдити да је код Рома евидентно низак социокултурни ниво, који се прво препознаје кроз низак степен образовања и недостатак школских квалификација, из чега следи да су они у могућности да се, првенствено баве најтежим и најмање плаћеним пословима (ако су уопште запослени). Карактерише их и недовољна укљученост у предшколске и школске институције а често и потпуна неписменост (а такође често, због језичких баријера, и образовна запуштеност па чак и прелазак у специјална одељења⁴).

---

² У теорији су већ развијене идеје маргиналне класе или поткласе (ундерцласе) које чине управо, гледано по радном и материјалном критеријуму, декласирани елементи друштва, они које није могуће разврстати у постојећу класну шему. Види: А. Buckingham: „Is There an Undersclass in Britain“, *British Journal of Sociology* 1/1999. p. 49-75.

³ *Стратегија за смањење сиромаштва*, Влада Републике Србије, Београд, 2003.

⁴ Многа ромска деца се уписују у “специјалне школе“ за децу ометену у развоју. Разлог одласка у овакве школе није њихова стварна ментална заосталост већ примена

Све ово води ка вишегенерацијском репродуковању сиромаштва и има за последицу комплетну животну угроженост. Све ово говори у прилог томе да Роми, често не својом кривицом, репродукују генерацијско сиромаштво. „Нису укључени у рад јер нису школовани, нису школовани јер немају услове за школовање. Да би доживели елементарну друштвену промоцију, за шта су услови стабилност прихода и стабилност радног односа, морају имати бар основну школу, а њу не завршавају јер немају услова за то⁵“.

Један од кључних проблема депривилегованог ромског статуса следи из чињенице да велики број Рома није уведен у званичне државне евиденције становништва (нема сталну адресу, није уписан у матичне књиге, нема лична документа), што значи да они за званичне државне органе не постоје као грађани. Додатни проблем чини и чињеница да се не зна тачно ни колико их има у Србији. Иако се процењује да је број Рома вишеструко већи, према последњем попису становништва из 2002. г. у Србији живи 108.193 Рома или 1,44% од укупног становништва. Процене говоре да је број Рома бар четири до пет пута већи и око тога постоји сагласност и демографа и владиних и невладиних организација. Проблем је у томе, како се процењује, да већина њих није била пописана. Све ово су проблеми који не само да отежавају решавање горућих животних питања попут социјално-економских питања већ погубно утиче на развој националног и културног идентитета ромске заједнице али и њиховог односа према другима у свом окружењу а такође и на став других према њима. Према резултатима истраживања „Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији“⁶ које су обавили стручњаци у

неприлагођених тестова којима се не узима у обзир да ромска деца долазе из у социјалном смислу изузетно угрожених окружења те да углавном не знају српски језик на којем се врши тестирање. Таква деца иако психички здрава постају стигматизована као ментално заостала што им смањује ионако умањене могућности за даље школовање и касније запошљавање. Занимљив је податак да родитељи овако сврстане ментално здраве и способне ромске деце прихватају њихово сврставање у категорију ментално ометених због низа материјалних погодности које добијају њиховим упућивањем у специјализовану школу (прво, те је школе лакше завршити, затим, деца добијају социјалну помоћ, целодневни боравак с бесплатном исхраном, дечји додаток, здравствену заштиту те родитељи радије иду линијом мањег отпора). Наравно, овакав третман не помаже интеграцију ромске деце у друштвени систем. Напротив, он их чини додатно фрустрираним па и неуротизованим што за собом повлачи низ нових проблема у њиховом каснијем животу чиме се њихова дискриминисаност и социјална депривација дугорочно, чак вишегенерацијски преносе. (Види: *Роми у Србији*, стр. 49-53.

www.zamislisrbiju.org/docs/Romi%20u%20srbiji.pdf.

⁵ Александра В. Митровић, у „Интеграција деце из ромске етничке групе у образовни систем“, у Милош Мацура (ур): *Цигани/Роми у прошлости и данас* (зборник радова са научног скупа одржаног 16. и 17. ХИИ 1996. год.), САНУ, Београд, 2000., стр. 161.

⁶ Наведено према Горан Башић: „Политичко-правни положај Рома у Србији“, Драгољуб Б. Ђорђевић: *Роми од заборављене до мањине у успону*, ОГИ, Ниш 2004. стр. 75-76.

„Центру за истраживање етничитета“ само у 593 евидентирана ромска насеља у којима живи више од 100 становника или више од 15 породица настањено је укупно 201.353 Рома староседелаца и 46.238 Рома расељених са Косова. Претпоставља се да бар још 70.000 Рома живи расуто по мањим насељима и у урбаним центрима. Овоме можемо додати и азиланте који би према споразуму у реадмисији могли бити враћени у земљу а процењује се да би међу њима могло бити чак и преко сто хиљада Рома. Свакако да пројектовање програма решавања њихове социјално-економске интеграције није исто када је реч о 100.000 људи односно када се ради о најмање три пута већем броју.

У Србији је око 80% Рома потпуно или функционално неписмено, две трећине нема завршену основну школу, основну школу има 29%, средњу 8%, док само 0,3% Рома има више или високо образовање. Мање од петине ромске деце школског узраста укључено је у образовни систем – само 17.000 од око 80.000–90.000 деце, а у предшколске установе укључено је мање од 10% ромске деце⁷. Образовна структура ромске популације је видно испод републичког просека.⁸

Но, образовање, иако свакако најзначајнија, је само једна ставка у укупном низу оних које дефинишу њихов неповољан друштвени положај. Њихов традиционални начин живота напосто не погодује да се код њих јави осећај везаности за место. Они су мобилни спреми да омеркне на једном а освану на другом месту. Због тога су вазда, као незнанци, бивали одбијани од оних чијим су се просторима приближавали. То је само подстицало предрасуде других према њима. Из предрасуда се рађала дистанца. Тај начин живота их је осуђивао на вечито сиромаштво а сиромаштво је традиционалан разлог да неко изнова буде одбациван. Ово посебно добија на тежини ако је реч о ионако сиромашном друштву.

---

⁷ Бранко Кресоја: *Образовање Рома у Војводини*, Новосадски хуманитарни центар, Нови Сад, 2007. стр. 19.

⁸ Међу старијима од 10 година је чак 19,65% неписмених, односно 24,60% Рома старијих од 15 година је без школске спреме. Ради поређења треба напоменути да у укупној популацији има 3,45 неписмених, односно 5,66% за лица без школе. Просечна старост неписмених Рома износи 41,91 годину, док за целу републику Србију просечна старост неписмених лица износи 67,84 године. Неписмене деце старости од 10-14 година има 1,30%, док код Рома у оквиру њихове популације тај проценат износи 8,75%. Неписмених Рома старости од 15-19 година има 9,21%, у старости од 20-39 година 27,50%; у старости од 40-49 година 16,84%, а у старости 65 и више година 15,64%. (Радмила Вићентијевић: *Национални састав Републике Србије и Града Београда ромска етничка заједница кроз статистику*, Завод за информатику и статистику, Београд 2005, www.zis.bg.gov.yu/upload/Romi.pdf).

Резултати истраживања социјалне и етничке дистанце према Ромима

Да би се разумела дистанца према Ромима потребно је податке, до којих се дошло истраживањем⁹, довести у упоредни контекст и то како у односу према налазима за друге етничке групе које живе на простору Србије тако и између појединих друштвених односа унутар Ромске етничке групе.

Из података се види да су Роми на дну прихваћености од стране већинских Срба. Од тринаест посматраних етничких група (укључујући и аутодистанцу Срба према самима себи) Роми заузимају ниско једанаесто место што недвосмислено указује на њихов вишеструко друштвено неповољан положај у датом социјалном и етничком контексту. Иза њих се на скали налазе само Муслимани/Бошњаци и Албанци. Ниска позиција ове две групе се може тумачити традиционалним сукобима ових народа са Србима који су крајем двадесетог века актуелизовани и доведени до усијања. За разлику од њих са Ромима није било актуелних сукоба, али су зато односи ромског и српског народа обележени бројним сада већ традиционално укоренењем предрасуда. О снази тих предрасуда сведоче ранија истраживања етничких стереотипија у којима су се Роми углавном представљали негативним особинама¹⁰. Потврду укоренењем стереотипија можемо наћи и у неким врло озбиљним студијама из ранијих времена, које су а priori приступале Ромима (Циганима) као народу с урођеним негативним особинама¹¹ али и у студијама из новијег периода у којима је утврђено да се Роми, без икакве аргументације,

⁹ Подаци приказани у овом раду су прикупљени у оквиру истраживања „Стање националних односа у Србији: етничке дистанце“ које је реализовано током марта-априла 2007. године под руководством проф. др Слободана Миладиновића и Ђорђа Вукадиновића на простору Србије без Косова и на репрезентативном узорку од 1200 испитаника. Истраживање је обављено за потреба Службе за људска права и националне мањине Владе Републике Србије од стране истраживачког тима часописа Нова српска политичка мисао.

¹⁰ Види у Драгомир Пантић: *Национална свест младих у Србији*, Истраживачко-издавачки центар ССО; Београд, 1987; Dragomir Pantić: „Changes in Ethnic Stereotypes of Serbs“, *Sociologija*, XXXVIII, 1996/4; Бора Кузмановић: „Стереотипије о Ромима и етничка дистанца“, *Друштвене промене и положај Рома*, САНУ, Институт за социјалну политику, Београд, 1993. стр. 149-158; Miloš Marjanović: „Encountering the Ethnic Stereotypes About the Romaniens“, *Facta Universitatis*, Series: Philosophy, Sociology and Psychology, 2/2001. vol. 8. str. 433-444.

¹¹ Негативно конотиране генерализације старијег датума о Ромима/Циганима се могу наћи нпр. у Владимир Дворниковић: *Карактерологија Југословена*, Просвета, Београд, 2000.

олако квалификују и као потенцијални носиоци неких заразних болести типа сиде¹².

Стање етничке дистанце – средње оцене

Друштвени односи	брак	сродство	пријатељ	руководилац	сусед	у мојој земљи	функција	Средња вредност	ранг
Етничке групе									
Албанци	1,79	2,32	3,04	2,47	2,99	3,26	2,24	2,59	13
Бугари	2,55	3,02	3,63	2,91	3,54	3,68	2,52	3,12	8
Црногорци	3,24	3,60	4,00	3,13	3,81	3,92	2,88	3,51	2
Хрвати	2,57	3,00	3,48	2,86	3,44	3,57	2,49	3,06	9/10
Мађари	2,73	3,14	3,67	3,06	3,61	3,75	2,69	3,24	7
Македонци	3,16	3,50	3,95	3,25	3,82	3,91	2,76	3,48	3
Муслимани/Бошњаци	2,03	2,56	3,28	2,71	3,26	3,47	2,48	2,83	12
Роми	1,99	2,52	3,40	2,72	3,28	3,65	2,60	2,88	11
Румуни	2,40	2,87	3,50	2,91	3,46	3,67	2,58	3,06	9/10
Словаци	2,88	3,25	3,79	3,17	3,68	3,81	2,75	3,33	5
Словенци	2,88	3,24	3,78	3,29	3,73	3,84	2,67	3,35	4
Срби	4,66	4,65	4,69	4,41	4,58	4,65	4,58	4,6	1
Власи	2,78	3,15	3,74	3,15	3,66	3,83	2,85	3,31	6
Средња вредност	2,55	2,92	3,43	3,12	3,35	3,5	2,58	3,06	

Средње вредности дистанци и стандардне девијације

	Средња оцена	Стандардна девијација	ранг
да живи у мојој земљи	3,65	1,59	1
да ми буде пријатељ	3,40	1,52	2
да ми буде сусед	3,28	1,50	3
да ми буде сеф/руководилац	2,72	1,59	4
да има државну функцију	2,60	1,59	5
да будем с њим у сродству	2,52	1,54	6
да будем с њим у браку	1,99	1,40	7

¹² Ксенија Савин, Весна Кораћ: „Да ли су Роми нова ризична група“, у Милош Мацура (ур): *Цигани/Роми у прошлости и данас* (зборник радова са научног скупа одржаног 16. и 17. XII 1996. год.), САНУ, Београд, 2000. стр. 128.

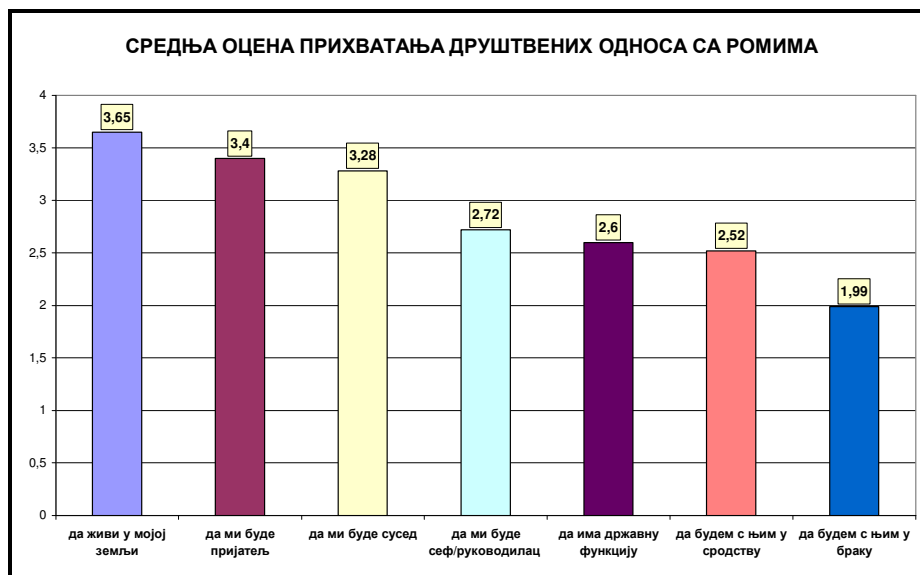
Као што се види из приказаних табела, Роми спадају у ред етничких група према којима се у Србији исказује највећа социјална и етничка дистанца¹³. Збирно, Роми су добили средњу оцену 2,88 што указује тек на благо одбацивање. Овај податак постаје много јаснији када се нагласи да се средње оцене крећу у распону од 3,65 (да живи у мојој земљи), што представља значајно прихватање до 1,99 (да будем с њим у браку), што представља видно одбацивање. Генерално се може тврдити да су брак и вршење државне функције друштвени односи према којима грађани Србије успостављају највећу социјалну и етничку дистанцу према припадницима свих етничких група које живе како на простору Србије тако и ван њега¹⁴. Из овога се види да се са Ромима радије прихватају удаљенији друштвени односи док се одбијају најприснији (брак и ближе сродство – 2,52) или они од стратешки највећег значаја за заједницу (вршење државне функције – 2,60). Ови подаци су сагласни са резултатима истраживања урађеним само пар година раније у Војводини по коме се према Ромима успостављала највећа етничка дистанца (средња оцена 2,71; прихватање за брачног партнера – 2,29, за вршење функције председника државе – 2,18)¹⁵.

Високи износи стандардне девијације, који се, осим у случају могућности склапања етнички мешовитог брака (1,40) налазе између 1,52-1,59, казују да око ових питања не постоји општа сагласност те да се не може говорити о концентрисаној дистанци и дискриминацији према Ромима. Овде се пре ради о подели јавног мњења на оне који су мање-више толерантни и оне који одбијају могућност приближавања Срба Ромима и Рома Србима. Социјална дистанца према Ромима, иако је висока, се овде не показује као универзална константа у стању етничке дистанце. Напротив она недвосмислено казује да с једне стране постоји језгро већинских грађана Србије који су спремни да разбијају предрасуде према Ромима док с друге стране постоји још чвршће језгро оних који су спремни да Роме држе на одстојању и да не дозволе међуетничко мешање и сарадњу по ма ком основу.

¹³ Социјална дистанца је мерена у односу на прихватање одбијање следећих друштвених односа: 1. да будем с њим у браку, 2. да ми буде у сродству (путем брака ближњих сродника), 3. да ми буде пријатељ, 4. да ми буде шеф – руководиоца на послу, 5. да ми буде сусед, 6. да живи у мојој земљи и 7. да има државну функцију.

¹⁴ Види шире у Слободан Миладиновић: „Национални идентитет у зони највеће дистанце: идентитет и питање етничке дистанце у односу на брак и вршење државне функције“, *Идентитет и култура мира у процесима глобализације и регионализације Балкана*, Филозофски факултет, Институт за социологију, Ниш, 2007. стр. 117-129; Слободан Миладиновић: „Стање националне толеранције у Србији“, *Технологија, култура и развој XIV*, Институт Михајло Пупин, Београд, 2007. стр. 164-173.

¹⁵ Жолт Лазар, Драган Коковић: „Етничка дистанца у Војводини“, *Социолошки преглед* 3/2005. вол. XXXIX, стр. 251-264.

Етничка дистанце - редуковано – Роми

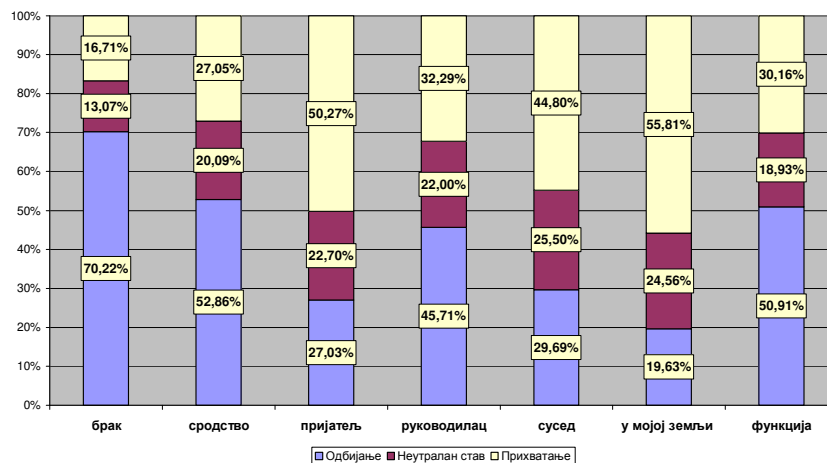
	Одбијање	Неутралан став	Прихватање
Роми брак	70,22%	13,07%	16,71%
Роми сродство	52,86%	20,09%	27,05%
Роми пријатељ	27,03%	22,70%	50,27%
Роми руководилац	45,71%	22,00%	32,29%
Роми сусед	29,69%	25,50%	44,80%
Роми у мојој земљи	19,63%	24,56%	55,81%
Роми функција	50,91%	18,93%	30,16%

Од средњих оцена је далеко значајније утврдити који се друштвени односи са Ромима прихватају у већој односно у мањој мери. Да Роми „живе у мојој земљи“ прихвата нешто више од половине већинских Срба (55,81%) а да им буду пријатељи равно половина (50,27%). На трећем месту је прихватање да га имају за суседа (44,80%). Остали друштвени односи се прихватају у значајно мањој мери – најмање да се са њима буде у браку – 16,71%. С друге стране редослед одбијања је следећи: брак (70,22%), сродство, државна функција и руководилац (45,71%). Остали друштвени односи се одбијају у знатно мањој мери. Најмање одбијање је „да живи у мојој земљи“ (19,63%).

Налазе сличне приказаним код неких од посматраних друштвених односа је нешто раније утврдио и Б. Ђуровић¹⁶.

ЕТНИЧКА/СОЦИЈАЛНА ДИСТАНЦА ПРЕМА РОМИМА

Брак је, свакако веома деликатан друштвени однос обележен највећим степеном интимности и поводом њега се исказује висок степен селективности. Ранија истраживања брачне хетерогамиие казују да се етнички хетерогамни бракови склапају готово искључиво између припадника етничких група блиских социокултурних обележја¹⁷. Генерално се стопа склапања међуетничких бракова може посматрати као један од најбољих показатеља стања међуетничких односа у неком друштву. Посматрајући Роме и њихову брачну хетерогамиију може се констатовати да су Роми, гледано по овом критеријуму, у значајној мери депривилегована, чак дискриминисана, етничка група. Међутим, треба узети у обзир да су Роми једна од већег броја етничких група чије је присуство видно на простору Србије те податке о Ромима треба посматрати у односу на укупно становништво. Централна Србија је, за разлику од Војводине, простор са релативно хомогеном етничком структуром те је и

¹⁶ Б. Ђуровић налази да 79,5% Срба одбацује могућност склапања брака са припадником ромске националности а да њих 24% одбија да има Рома за пријатеља, 30% их не жели за суседа, 51% их не жели за шефа на послу а 15% их не жели у својој земљи. (Bogdan Đurović: „Social and Ethnic Distance Towards Romanies in Serbia“, *Facta Universitatis, Series: Philosophy, Sociology and Psychology*, 2/2002. vol. 9. p. 671-672.)

¹⁷ Мина Петровић: „Етнички хомогени и етнички хетерогени бракови у Србији“, *Теме* 3-4/1997. стр. 274.

очекивано да ће већина Срба бити у етнички хомогеним браковима. Но, та очекивања би, у случају хомогамије односно хетерогамије Рома морала бити обрнута. М. Петровић, посматрајући дугорочне трендове брачне хомогамије констатује да су, у централној Србији, Роми 1993. године (у време највећег међуетничког затварања на ширем југословенском простору) етнички хомогене бракове склапали чак 56 пута више него што би се то могло очекивати на основу постојећих структурних односа, у Војводини 43 пута и на Косову 42 пута више¹⁸. Чак је и број бракова Срба с Ромима 14 пута мањи од теоријских очекивања а у Војводини 6,5 пута мањи¹⁹.

Етничка дистанца - Роми²⁰

	1	2	Одбијање (1+2)	Неутрални 3	4	5	Прихватање (4+5)
брак	58,93%	11,29%	70,22%	13,07%	5,16%	11,56%	16,71%
сродство	41,34%	11,43%	52,86%	20,09%	8,13%	19,02%	27,05%
пријатељ	19,79%	7,33%	27,03%	22,70%	13,87%	36,31%	50,27%
Руководилац	37,75%	7,96%	45,71%	22,00%	9,48%	22,81%	32,29%
сусед	20,09%	9,61%	29,69%	25,50%	11,79%	33,01%	44,80%
у мојој земљи	14,08%	5,55%	19,63%	24,56%	12,59%	43,22%	55,81%
функција	40,76%	10,14%	50,91%	18,93%	8,33%	21,83%	30,16%

Већа прецизност у оцењивању интензитета дистанце се може добити ако се прихватање и одбијање разложе на екстремно и умерено прихватање и одбијање. Поглед у податке казује да у оба модалитета доминира екстреман став. Екстремно одбијање је код свих посматраних друштвених односа више-струко веће од умереног одбијања док су код прихватања видне нешто блаже тенденције. Приказани проценти речито говоре о висини и интензитету етничке дистанце већинских грађана Србије према ромској мањини. Закључак је да су Роми етничка група према којој се, начелно, успоставља или прихватање или одбијање. То значи да се већински Срби могу поделити на две јасно раздвојене групе – на оне који успостављају видну дистанцу и оне који су генерално благонаклони према припадницима мањина, укључујући ту и

¹⁸ М. Петровић: *Исто*, стр. 272.

¹⁹ До сличних налаза долазе и Н. Радушки и Д. Брезник који констатују да је само 1990. склопљено 79 мешовитих српско-ромских бракова тј. 0,9% од укупно склопљених етнички мешовитих бракова (Нада Радушки, Душан Брезник: „Демографске одлике становништва СР Југославије по националности“, *Југословенски преглед* 4/1993. стр. 3-34.).

²⁰ Ознаке у табели значе следеће: 1. уопште не прихватам, 2. углавном не прихватам, 3. свеједно мије – неутралан став, 4. углавном прихватам, 5. у потпуности прихватам.

Ромску популацију. Ова дистанца нема своје корене у традиционалним етничким сукобима као што је то случај с Албанцима и Муслиманима/Бошњацима. Овде се дистанца пре успоставља на расним, културолошким и економским разлозима или прецизније рећи разликама.

Практично, на основу ових података се може говорити о томе да према Ромима у Србији, постоји с једне стране јак конфликтни потенцијал а с друге стране да постоји и видан потенцијал за међунационално разумевање, толеранцију и сарадњу. Посебно обесхрабрује податак да се успоставља висока дистанца код друштвених односа од дугорочне, стратешке важности за даље приближавање Србије евроинтеграционим процесима. Овде се пре свега ради о дистанци која се успоставља ка могућности да припадници ромске мањине имају државне функције и да заузимају руководећа радна места, где је прихватање евидентирано на нивоу од једне трећине мада је одбијање знатно веће и гравитира износу од половине већинских Срба. Практично, сваки други Србин не жели да види Рома на одговорном положају. На основу овог податка се може закључити генерално постојање дискриминаторског односа према јавном ангажману припадника ромске националности.

Ово, гледано у контексту евроинтеграцијских процеса у Србији, представља забрињавајући податак с обзиром да се ради не само о конфликтном потенцијалу већ и потенцијалу за грубо кршење људских и мањинских права. Ово посебно добија на значају када се узме у обзир да је елементарно право и цивилизацијски стандард да припадници мањина треба да имају подједнако право на рад као и право да учествују у политичком и јавном животу и посебно у раду локалне самоуправе, као и припадници већинских група. Приближавање Србије европским интеграционим процесима је незамисливо без поштовања људских права.

Треба додати да је српско друштво постконфликтно друштво у којем још нису у потпуности залечене ране етничких сукоба из деведесетих, у којима Роми, срећом, нису били сврстани ни на једну од сукобљених страна. Но, то не значи да у некој наредној кризи не могу доћи под удар разних екстремних снага. Да та бојазан није без основа потврђује и чињеница да је у више наврата било напада на припаднике ромске националности само због њихове националне припадности, да су неки од тих напада завршавали чак и убиствима, да се повремено дешавало да на зидовима зграда освану графити са непријатељским порукама упућеним Ромима²¹.

²¹ Чак су регистроване и поједине субкултурне групе које пропагирају идеологију расне, националне и верске мржње и које део својих деструктивних активности усмеравају ка Ромима (пример скинхеда види Драгољуб Б. Ђорђевић: *Скинхеда – момци из нашег краја*, Агенда, Београд, 1999; Радомир Д. Ђорђевић: *Време Скинхеда*, СКЦ, Ниш, 1998.). Ромски активисти и невладине организације чак воде евиденцију кршења различитих права и испада усмерених против припадника ромске мањина (о чему је издата серија публикација које се често базирају на студијама случајева види: Петар Антић: *Повреда права Рома у Србији – Извештај*, Центар за права мањина, Београд, 2001. и новије

Националистичке еуфорије из деведесетих су учиниле да је хиљаде Рома страдало током ратова у Босни, Хрватској и нарочито на Косову, а на десетине хиљада их је расељено. Ромски покрет, макар какав и колики да је раније био готово да је разорен. Ромске политичке и културне институције су изгубиле значај који су имале током седме и осме деценије XX века, а њихов политички, социјални и културни статус још увек није дефинисан. Наравно има ту и кривиче њихових политичких и културних првака који су се приклањали тадашњим политичким моћницима зарад личних користи не бринући много о потребама читаве ромске заједнице. Наду да нешто може бити боље, уливале су ромске невладине организације које су у међувремену осниване, активности интелектуалаца неромског порекла, солидарност европског покрета Рома и нарочито деловање међународних институција које су јасно поставиле стандарде у вези са заштитом права националних мањина у Европи²².

Интеграција националних мањина у политички и привредни систем је од прворазредног значаја за даљи развој друштва Србије, не само због глобалних интеграционих тенденција у ширем окружењу већ и због непосредне потребе да различите друштвене групе непосредно, кроз учешће у локалној самоуправи и у раду државних органа, артикулишу сопствене националне, политичке и што је још важније економске и социјалне интересе. Висок степен одбијања могућности да припадници ромске мањине (али и других) заузму овакве позиције недвосмислено указује на то да у Србији још увек доминирају социјални обрасци националне интеграције који у себи носе управо висок конфликтни потенцијал.

Управо због своје етничке и политичке неорганизованости и неповезаности Роми су, током новије историје, били у свим потенцијалним и актуелним конфликтима у позицији слабије стране, па макар у конфликт и не били умешани. То је управо и био разлог због кога су носиоци свих друштвено деструктивних идеја имали Роме као првог или резервног кривца за све тренутно актуелне друштвене проблеме. С обзиром да је могућност ромске колективне акције била сведена искључиво на физичку самоодбрану то је до-

---

публикације које се могу видети на www.mpij.org.yu). Наравно, оваква пракса може лако да постане контрапродуктивна јер постоји опасност да се од „дрвећа не види шума“ те да се изгуби увид у разноврне и бројне инциденте у којима су на позицијама жртве припадници других народа укључујући и већинске Србе. Дакле треба бити опрезан при презентацији података овакве врсте с обзиром да се може стећи погрешна представа да је с друге/других стране све у реду те да тамо нема инцидената. Опште стање поштовања људских права и грађанске дискриминације у Србији, генерално, није на завидном нивоу те су врло често дискриминисани и оштећени и други, а не само Роми. Стога би пренаглашавање лошег положаја Рома могло утицати на јачање незадовољства припадника других мањинских група (етничких, политичких, сексуалних и других мањина) чиме би проблем, уместо да буде решаван, могао само да се даље продубљује.

²² Горан Башић: „Политичко-правни положај Рома у Србији“, у Драгољуб Б. Ђорђевић: *Роми од заборављене до мањине у успону*, ОГИ, Ниш 2004. стр. 72-73.

датно погоршавало њихову политичку и укупну друштвену позицију. Из тога је, даље, следило јачање негативних стереотипија према њима и повећавање етничке и социјалне дистанце. Чини се да није било актуелних међунационалних сукоба Срба са Албанцима, Хрватима и Муслиманима/Бошњацима да би се Роми нашли на дну листе прихваћености.

Но, да све није тако црно, говоре и подаци да око половине Срба прихвата да им Ром буде пријатељ (50,27%), сусед (44,80%) или да живи у њиховој земљи (55,81%). То значи да у свести већинских грађана Србије постоји разликовање јавне од приватне (и интимне) сфере друштвеног живота те да на нивоу приватних односа (изузев најинтимнијих - могућности склапања етнички мешовитог брака где одбијање износи 70,22% и сродничких односа – одбијање 52,86% - код којих је дистанца изузетно висока) постоји висок степен прихватања Рома. Практично се може говорити и о дуализацији друштва Србије и по овом критеријум тако да с једне стране имамо не мали број оних који из најразличитијих разлога зазиру од Рома а с друге стране имамо не безначајан број оних који су спремни да о Ромима размишљају као о себи равнима. То практично значи да и поред социјално депривилегованог положаја Рома у друштву Србије, за њих ипак има наде.

Социјална депривилегованост Рома на нашем простору има дубоке корене. Као и у већини европских земаља Роми су и код нас третирани као мањинска етничка заједница чији припадници имају специфичан начин живота и потреба, а колективне вредности и идентитет им се разликују у односу на остале националне и етничке заједнице у окружењу. Ово је бивало допуњено бројним неистинама и полуистинама о њиховом животу, обичајима, пореклу и идентитету али и карактерним особинама, уз недостатак ваљаних података о њиховој историји и уз слабу, готово никакву подршку међународних организација што их је напросто маргинализовало и стављало с друге стране важећег система друштвених односа. У таквим условима, ако узмемо у обзир да су генерално, били ниског степена образовања што им је отежавало могућност налажења трајног запослења, квалитетног решавања стамбеног питања и уопште интеграције у глобални друштвени систем они су били и остали на маргинама нашег друштва испуњавајући све услове да се преточе у маргиналну класу етничког предзнака која је била принуђена на аутаркичан и социјално изолован начин живота. Практично, Роми су се као етничка скупина нашли у низу зачараних кругова из којих је било немогуће изаћи. Стога и не чуди да их неки аутори називају етно-класом²³.

²³ На нашем простору термин етно-класа се први пут озбиљније аналитички користи у Драгољуб Б. Ђорђевић: „Позадинске претпоставке интеграције Рома“, *Теме* 3/2004. стр. 189-202. Ова теза је изведена на основу Веберове шеме социјалне стратификације по којој се већина Рома (тј. Роми као етничка заједница) налазе на граници и испод границе апсолутног сиромаштва, немају никакву друштвену моћ и изузетно низак друштвени углед.

Питање превазилажења депривилегованог положаја и социјална интеграција Рома у друштво Србије

Сиромаштво и социјална искљученост, карактеристичне за Роме, подразумевају како материјалну оскудицу тако и немогућност друштвене акције, из чега следи и немогућност остваривања својих личних али и колективних права. Социјална искљученост као међународноправни концепт подразумева спреченост људи да на задовољавајући начин учествују у економском, социјалном и грађанском животу чиме се ограничава њихов приступ различитим материјалним и нематеријалним ресурсима што, директно или индиректно угрожава могућност уживања у стандардима и квалитету живота који се сматрају прихватљивим или минималним у датом друштву. Социјална искљученост често подразумева немогућност остваривања чак и основних људских права. Уместо тога на делу је маргинализација која може бити узрокована како самим сиромаштвом тако и недостатком основних компетенција или, напросто, животних шанси, а не ретко и самом дискриминацијом. Дакле, заједничка карактеристика и сиромаштва и социјалне искључености је ускраћеност фундаменталних права која је повезана с неодговарајућим учествовањем у друштвеном животу.

Сиромаштво и социјална искљученост не значе увек недостатак прихода. Дискриминација и сегрегација су такође дубоко укоренење форме друштвене искључености. У том смислу дискриминацију треба посматрати као вишеслојан феномен који обухвата²⁴: (1) друштвену дискриминацију која се препознаје кроз историјско наслеђе маргинализације етничких мањина што се манифестује кроз сиромаштво, неједнакост и постојање предрасуда; (2) институционалну дискриминацију која се препознаје у томе што власти систематски избегавају да поштују права специфичних група у популацији; (3) директну дискриминацију која се препознаје по томе што чак и онда када су им јавне службе доступне, друштвено и културно ускраћени људи не успевају да до њих дођу због дискриминације коју врше појединци.

Дакле, као кључно питање се поставља питање како Роми могу да превазиђу своју социјалну депривацију и укључе се у активан друштвени живот као равноправни актери. Да би коначни циљ (социјална и свака друга еманципација и активација Рома) био остварен потребно је испунити неколико услова. Свакако, најзначајнији корак у том смеру мора бити успостављање прецизне евиденције о њиховом броју и просторном распореду. Иза тога следи укључивање у официјелни друштвени систем (омогућавање школовања, здравствене заштите, запошљавања и samozapoшљавања).

---

²⁴ *Раскинути ланац искључености: Ромска деца у југоисточној Европи*, Уницеф Србија, Београд, 2007

Роми не могу бити укључени у официјелни друштвени систем ако остану изоловани у својим гетима. Физичко-просторна изолација за њих значи само даље продубљивање социјалне изолације. Физичко-просторна дистанца значи само даље одржавање и продубљивање социјалне и етничке дистанце других према Ромима и Рома према другима. Стога је једини могући пут њиховог повезивања са остатком друштва њихово измештање из изолованих ромских насеља. Само у главном граду Србије је било више покушаја да се одреди локација на којој би се обезбедили какви-такви услови за минимум квалитета живота за Роме који би били расељени из неколико највећих градских сламова. Ти покушаји локалних власти би само водили у нову форму изолације и сегрегације, овог пута само подигнуте на виши цивилизацијски ниво. Потврда овоме се налази и у оштрим реакцијама грађана у чије суседства је требало довести Роме. Потписивање петиција да се намеравају планови власти обуставе али и напади на раднике који су градили зграде за које су кружиле гласине да су намењене Ромима је недвосмислени доказ постојања веома јаке етничке и социјалне дистанце и генералне непожељности Рома у сопственом суседству (без обзира на релативно велико прихватање и релативно мало одбијање Рома као суседа).

Резултати добијени истраживањем, иако указују на могућност прихватања Рома као суседа од стране већинских Срба ипак указују на постојање значајног конфликтног потенцијала с обзиром да нешто мање од трећине Срба ипак не жели Роме у свом суседству. Чак сваки пети их у потпуности одбија. Ове бројке не уливају наду за одржавање добросуседских односа чак ни у политички и економски релативно стабилном окружењу. Пре ће бити да се Ром појединац са својом породицом прихвата као сусед а да се Роми као већи скуп људи, генерално, одбијају за долазак у сопствено суседство. Чињеница да је друштво Србије оптерећено низом политичких, економских али и социокултурних противречности представља злокобну претњу да и најмањи инцидент може узроковати таласе насиља и непријатељства према Ромима.

Разлоге ових реакција треба тражити у развијеним негативним стереотипијама по којима су Роми обележени углавном негативним особинама. Није потребно посебно доказивати да се најјачи извори стереотипија према Ромима налазе у чињеници да они нису интегрисани социјални систем те да су, као такви, принуђени да се баве пословима и занимањима које остали грађани нерадо обављају или се, да би преживели, често налазе на ивици ако не чак и са друге стране закона.

Практично, да би Роми били прихваћени од стране остатка друштва, неопходно је да се физички приближе том остатку. То значи да за њих не треба планирати и градити нова гета са купатилима, грејањем, школом и амбулантом унутар оградe, већ да их треба уселити у различите делове градова, измешати их са осталима, ако треба чак и ризиковати негативне реакције, али у коначном исходу, имати њихову интеграцију у друштво.

Да ова идеја и те како има смисла потврђују и налази истраживања „Друштвена свест, људска права и активизам грађана у јужној и источној Србији”²⁵ (2002) у којем је само 12,5% испитаника подржало идеју да Роме треба раселити (из сопственог суседства) на неко друго место. Број, иако није велики, је ипак алармантан јер указује на могућност отварања новог кризног жаришта које би се могло у ближој или даљој перспективи актуализовати. Но, оно што је добро је чињеница да трочетвртинска већина (76,4% - од тога чак 54,9% исказује потпуно неслагање) грађана јужне и источне Србије није сагласна с тим да их треба раселити негде другде, чиме показује спремност на заједнички живот и њихову социјалну интеграцију у друштво Србије. Овоме треба додати и налаз да 54% грађана одбија став да је Ромима боље да живе у својим „махалама“ и да се не мешају са осталима. Проблем представља то што има прилично много оних који нису спремни да прихвате неминовност изласка Рома из њихових гета. Таквих је чак 30,4% (резултат сличан налазима овде приказаног истраживања) што представља забрињавајући податак с обзиром да је за социјалну интеграцију Рома неопходна добра воља две стране, њих самих али и остатка друштва. Докле год са супротне стране буде постојала критична маса противника њихове интеграције дотле ће се сама интеграција одвијати са тешкоћама. Добра страна овог проблема је у томе што постоји потенцијал за сарадњу и незанемарљива спремност остатка друштва да прихвати ромску интеграцију.

Наравно, пре њиховог измештања из гета и убацивања међу остале, потребно их је економски збринуте, што значи припремити све неопходне услове да се они оспособе и квалификују за обављање различитих послова чиме би се отворили канали за превазилажење њиховог сиромаштва социјалне изолације. Дакле, генерални проблем ромског статуса је њихово опште сиромаштво. За њих је карактеристично управо то да су сиромаштво и изолација изазвана истим несумњиво потпомогле да се у ромској популацији развије стил живота познат под именом култура сиромаштва²⁶. Култура сиромаштва је

²⁵ Драгољуб Б. Ђорђевић: „Позадинске претпоставке интеграције Рома“, *Теме*, год. XXVII (2004), бр. 3, стр. 199.

²⁶ Култура сиромаштва представља специфичан синдром који израста из одређених животних услова (и она претпоставља, као свој социјални оквир, одређену финансијску ситуацију. незапосленост или недовољну запосленост, ниска примања и људе ниских квалификација). Она је истовремено и адаптација и реакција сиромашних на њихов маргинални положај у друштву. Сиромашни схватају да имају маргиналан положај унутар стратификованог друштва које им не пружа шансу за узлазну покретљивост нити у социоположајном нити у материјалном смислу. Култура сиромаштва представља покушај да се сиромашни изборе са осећајем безнађа и очаја, који се развија из немогућности да се постигне успех и остваре циљеви и вредности ширег друштва. У намери да преживе сиромашни развијају сопствене институције и агенције с обзиром да шире друштво тежи да их игнорише и заобиђе. На тај начин сиромашни теже да изразе сопствени скуп вредности, норми и образаца понашања који су другачији од глобалне културе. Једном речју сиромашни имају сопствени начин живота, специфичну субкултуру која се разликује од глобал-

производ њиховог социјално депривилегованог положаја, али се она сама даље одржава производећи накнадну социјалну изолацију и депривацију, што само одржава етничку и социјалну дистанцу већине према њима.

Наравно, велико је питање како изаћи на крај са ромским сиромаштвом, за које се може констатовати да представља посебан случај општег сиромаштва на нашем простору, али и културом сиромаштва као типичним производом ромског начина живота и на који начин се борити против њих. Једна од генерално највећих сметњи у борби против сиромаштва је институционална слабост (слаба повезаност образовног система са тржиштем рада, слабо ангажовање синдиката на развоју институција колективног преговарања и њиховом активирању, слабо повезивање радничких и послодавачких удружења и владе, недорађеност система правне заштите тзв. слабије стране, недефинисана „правила игре“, али и слаба политичка и цивилна организованост самих Рома итд.) која чине да се многи могу сматрати сиромашним, чиме се залази у недефинисан социјални простор који прикрива праву суштину ромског друштвеног статуса.

Најбоља глобална стратегија смањења сиромаштва је економски раст с обзиром да повећање националног дохотка једне земље неминовно доноси и повећање индивидуалног дохотка њених сиромашних грађана, отварајући им могућности за бољи живот. Није тешко доказати да сиромашни равноправно учествују у подели добробити економског раста с обзиром да њихов доходак расте пропорционално просечном доходу дате земље. Ова веза, иако није универзална, оспорава често изричан став да сиромашни немају корист од економског напретка те да не убирају плодове раста.

не културе. Многи елементи културе сиромаштва могу бити, условно, схваћени као покушај да сиромашни, између себе, решавају своје проблеме а који (покушај) не долази у додир са постојећим институцијама, напросто зато што оне нису доступне сиромашнима, што их игноришу или, напросто, сумњају у њих односно њихове могућности и способности. Култура сиромаштва није само одговор и адаптација на објективне услове који владају у друштву. Једном формирана, она тежи да се одржава и да се путем социјализације преноси с једне генерације на другу. Она показује тенденцију да се преноси на децу која социјализацијом усвајају основне вредности и ставове своје културе. Управо због тога, деца васпитавана у духу културе сиромаштва врло често нису социјално и психолошки припремљена да напредују у измењеним условима у којима долази до отварања животних шанси са којима се сусрећу током свог живота. Очекивано је да они који долазе из нижих слојева друштва које се рапидно мења, у којем су обухваћени разним видовима отуђења, остану везани за културу сиромаштва те да се, посредством ње, покажу као социјално и психички неприлагођени за коришћење шанси које пружа развој. (Идеју културе сиромаштва је теоријски конципирао Оскар Луис у Lewis, Oscar: *Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty*, New York: Basic, 1959; Books.; Lewis, Oscar: „The Culture Poverty“. In *Conformity and Conflict: Readings in Cultural Anthropology*, edited by James P. Spradley and David W. McCurdy. Boston: Little Brown, 1966.)

Позитивна корелација економског раста и смањења сиромаштва је видљива бар на три нивоа. (1) развој подстиче тражњу за радном снагом и утиче на повећање запослености чиме незапосленима пружа шансу да добијањем посла и стицањем прихода изађу из сиромаштва. (2) запосленима се повећавају зараде чиме се смањује круг сиромашних у оквиру запосленог дела популације. (3) повећава се износ доступних буџетских средстава за социјална давања онима који, трајно или привремено, нису у стању да сами изађу из сиромаштва. Економски развој представља значајно успешнију стратегију за смањење сиромаштва од било које државне политике помоћи сиромашнима.

Наравно, стратегија економског развоја у случају Рома може имати успеха само ако се постави питање суштине ромског сиромаштва и разбију предрасуде типа етничких стереотипија и дистанци остатка друштва према њима.

Много је теже елиминисати културу сиромаштва него елиминисати само сиромаштво. Култура сиромаштва својим носиоцима не обезбеђује дугорочно задовољство и не подстиче поверење у излаз из беспомоћности и изолације. Елиминисање психичког осећаја сиромаштва не може бити довољно за елиминацију културе сиромаштва, која се појављује као целовит начин живота. Има основа тврдња да је ромска популација генерално захваћена културом сиромаштва те да је потребно уложити додатне напоре друштва да се после изласка из сиромаштва разбију замке и илузије културе сиромаштва. У случају Рома јасно је да је култура сиромаштва трајно, вишегенерацијско стање, да се ради о маргиналној етничкој и социјалној категорији (класи) која је вечито живела на ободу цивилизације посматрајући из својих сламова њима паралелан свет који је живео и функционисао по сасвим другачијим социјалним обрасцима и који као такав није имао разумевања нити за њихову културно историјску различитост нити за њихово сиромаштво и беду.

Могуће је претпоставити да су неразвијене земље (увођењем основних структуралних промена у друштво, редистрибуцијом богатства, организовањем сиромашних и дајући им осећај припадности, моћи, вођства) у могућности да ублаже неке од основних карактеристика културе сиромаштва чак и када не успевају да ублаже само сиромаштво. Но да би се разбила изолованост ромске популације потребно је уложити додатне напоре тиме што би се остатак друштва отворио и омогућио социјалну асимилацију Рома.

Један од крупнијих проблема у том контексту је спремност сиромашног дела (ромског) друштва за покретање социјалне акције. С обзором да се смањење незапослености посматра као један од кључних инструмената у превазилажењу сиромаштва онда се проблем може поставити у форми да ли су сиромашни и неквалификовани Роми спремни на социјалну акцију која би водила превазилажењу њиховог сиромаштва и социјалне депривације и услова који воде дискриминисаном положају. Једна од уврежених стереотипија према Ромима је да су они лењи и да не жели да раде. У принципу, незапослени и сиромашнији, без обзира на етничку и социјалну припадност, су спремнији да промене место боравка због посла, да раде сваки посао, поао било које

врсте, да раде дуже од формалног радног времена или у сивој економији²⁷. Међутим, проблем је у томе да они не исказују спремност да предузимају акције које би потпомогле њихову економску стабилизацију – да се дошколоују или да отпочну с приватним послом, као што су спремни запослени који нису сиромашни²⁸.

Снаге које покрећу транзицију морају рачунати на то да ће код нас култура сиромаштва, а посебно ромског сиромаштва, у дугорочној перспективи представљати ометајући фактор који ће успоравати како саму постсоцијалистичку транзицију тако и могућност интеграције Србије у европске токове. Само сиромаштво је, можда, могуће релативно брзо и лако свести на социјално прихватљиву меру, међутим, може се претпоставити да ће култура сиромаштва, као специфичан стил живота сиромашних, још дуго постајати као увержена навика код оних који су дуги низ година, ако не и читав свој живот, провели у канцама сиромаштва и културе сиромаштва. Ромска популација се по овом питању налази у вишеструко неповољном положају.

ЛИТЕРАТУРА:

- Антић, Петар: *Повреда права Рома у Србији – Извештај*, Центар за права мањина, Београд, 2001.
- Башић, Горан: „Политичко-правни положај Рома у Србији“, Драгољуб Б. Ђорђевић: *Роми од заборављене до мањине у успону*, ОГИ, Ниш 2004.
- Bolčić, Silvano: „Post-socialist Transformation and New Work Orientations: Serbia 1990-2003.“ Andjelka Milić (ed): *Transformations & Strategies*, Institute for Sociological Research, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, 2005.
- Цвејић, Слободан: „Култура сиромаштва“, *Социјална политика*, март 2005.
- Ђорђевић, Драгољуб Б.: „Позадинске претпоставке интеграције Рома“, *Теме*, вол. XXVII, бр. 3/2004.
- Ђорђевић, Драгољуб Б.: *Роми од заборављене до мањине у успону*, ОГИ, Ниш 2004.
- Ђорђевић, Драгољуб Б.: *Скинхеди – момци из нашег краја*, Агенда, Београд, 1999.
- Ђорђевић, Радомир Д.: *Време Скинхеда*, СКЦ, Ниш, 1998.
- Друштвене промене и положај Рома*, САНУ, Институт за социјалну политику, Београд, 1993.
- Ђуровић, Богдан: „Social and Ethnic Distance Towards Romanies in Serbia“, *Facta Universitatis, Series: Philosophy, Sociology and Psychology*, 2/2002. vol. 9.
- Дворниковић, Владимир: *Карактерологија Југословена*, Просвета, Београд, 2000.
- Јакшић, Божидар: „Роми између дискриминације и интеграције“, *Филозофија и друштво XIX-XX./2001-2002*

²⁷ Silvano Bolčić: „Post-socialist Transformation and New Work Orientations: Serbia 1990-2003.“ Andjelka Milić (ed): *Transformations & Strategies*, Institute for Sociological Research, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, 2005. p. 103.

²⁸ Слободан Цвејић: „Култура сиромаштва“, *Социјална политика*, март 2005. стр. 26.

- Кресоја, Бранко: *Образовање Рома у Војводини*, Новосадски хуманитарни центар, Нови Сад, 2007.
- Кузмановић, Бора: „Стереотипије о Ромима и етничка дистанца“, *Друштвене промене и положај Рома*, САНУ, Институт за социјалну политику, Београд, 1993.
- Лазар, Жолт; Коковић, Драган: „Етничка дистанца у Војводини“, *Социолошки преглед* 3/2005. год. 39.
- Lewis, Oscar: „The Culture Poverty“. In *Conformity and Conflict: Readings in Cultural Anthropology*, edited by James P. Spradley and David W. McCurdy. Boston: Little Brown, 1966.
- Lewis, Oscar: *Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty*, New York: Basic, 1959; Books.
- Мацура, Милош (ур): *Цигани/Роми у прошлости и данас* (зборник радова са научног скупа одржаног 16. и 17. XII 1996. год.), САНУ, Београд, 2000.
- Мајџановић, Милош: „Encountering the Ethnic Stereotypes About the Romanians“, *Facta Universitatis*, Series: Philosophy, Sociology and Psychology, 2/2001. vol. 8.
- Миладиновић, Слободан: „Национални идентитет у зони највеће дистанце: идентитет и питање етничке дистанце у односу на брак и вршење државне функције“, *Идентитет и култура мира у процесима глобализације и регионализације Балкана*, Филозофски факултет, Институт за социологију, Ниш, 2007.
- Миладиновић, Слободан: „Стање националне толеранције у Србији“, *Технологија, култура и развој XIV*, Институт Михајло Пупин, Београд, 2007.
- Milić, Andjelka (ed): *Transformations & Strategies*, Institute for Sociological Research, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, 2005. Buckingham, Alan: „Is There an Underclass in Britain“, *British Journal of Sociology* 1/1999. vol. 50.
- Митровић, Александра В.: „Интеграција деце из ромске етничке групе у образовни систем“, у Милош Мацура (ур): *Цигани/Роми у прошлости и данас* (зборник радова са научног скупа одржаног 16. и 17. XII 1996. год.), САНУ, Београд, 2000.
- Pantić, Dragomir: „Changes in Ethnic Stereotypes of Serbs“, *Sociologija*, XXXVIII, 1996/4;
- Пантић, Драгомир: *Национална свест младих у Србији*, Истраживачко-издавачки центар ССО; Београд. 1987.
- Петровић, Мина: „Етнички хомогени и етнички хетерогени бракови у Србији“, *Теме* 3-4/1997.
- Радушки, Нада; Брезник, Душан: „Демографске одлике становништва СР Југославије по националности“, *Југословенски преглед* 4/1993.
- Раскинути ланац искључености: Ромска деца у југоисточној Европи*, Уницеф Србија, Београд, 2007
- Роми у Србији*, (мај 2007) www.zamislisrbiju.org/docs/Romi%20u%20srbiji.pdf.
- Савин, Ксенија; Кораћ, Весна: „Да ли су Роми нова ризична група“, у Милош Мацура (ур): *Цигани/Роми у прошлости и данас* (зборник радова са научног скупа одржаног 16. и 17. XII 1996. год.), САНУ, Београд, 2000.
- Стратегија за смањење сиромаштва*, Влада Републике Србије, Београд, 2003.
- Вићентијевић, Радмила: *Национални састав Републике Србије и Града Београда ромска етничка заједница кроз статистику*, Завод за информатику и статистику, Београд 2005, (мај 2007) www.zis.bg.gov.yu/upload/Romi.pdf.

Slobodan Miladinović
Faculty of Organization Sciences
Belgrade

S u m m a r y

ETHNIC AND SOCIAL DISTANCE TOWARDS ROMA POPULATION

The Roma people are one of social marginalised ethnic groups which can easily be classified as underclass or ethno-class. In this work are presented the results of survey data analysis of ethnic and social distance towards the Roma population (2007). It concludes that the Roma people are one of ethnic groups with the highest social and ethnic distances in all observed social relations. The conclusion is that their generations poverty and still of life which the poverty produces are main causes of the high distance. The society has very important task to overcome situation which keep their social situation. In this paper are showed some of possible solutions of solving global Romas social situation and their integration in the rest of society.

Key words: Roma population, ethnic distance, social distance, social deprivation, marginalisation, social integration.